

tskom jeziku i po upotrebi na njezinom teritoriju pokazuje se posve normalnom i razumljivom jer je Hrvatska oduvijek bila križišćem Istoka i Zapada, tako da bi bez ovog *Zakonika* na hrvatskom jeziku samoj Hrvatskoj nešto nedostajalo.

Tu je, nadalje, apostolska konstitucija *Sacri canones* Ivana Pavla II., kojom je proglasio *Zakonik* obvezujućim od 1. listopada 1990. *Zakonik* predstavlja željenu luku plovljenja kojoj se mukotrpno plovilo više od šezdeset godina (1929–1990). Poznatiji udionici te mukotrpane plovidbe bili su: Petar Gasparri, Franjo Ehrle, Eugenije Paccelli, Agagianian i drugi. *Zakonik* su sastavili pretežno istočnjaci. O tom povijesnom pripravnom radu posebno nas izvješćuje Predgovor od četrdesetak stranica, koji bismo mogli nazvati poviješću Sheme *Zakonika*. Nema sumnje da ta povijest mnogo doprinosi da se *Zakonik* bolje shvati, otvorenije prihvati i spremnije provodi, kao što je to bio slučaj s poviješću Shema dokumenata Drugog vatikanskog sabora.

Tekstu *Zakonika* za njegove kanone su dodani izvori, na kojima će se moći napajati stručnjaci, jer su na lat. jezika, dok će onima, kojima je taj jezik nepoznat, barem govoriti o tome da kanoni nisu pali »s neba pa u rebra« nego da su duboko ukorijenjeni u tradiciji, dugo proključavali za današnje vrijeme te se konačno pokazali u današnjem obliku.

Na kraju *Zakonika* dodano mu je sve što olakšava njegovu upotrebu: Stvarno kazalo od 233 stranice, Popis naziva, Pristup k izvorima, Kratice, Usporedni popis kanona te konačno vrlo pregledni sadržaj same knjige.

Na odlično uspjelom golemom stručnom radu od povijesnog značenja svima, osobito patru Stanislavu Kosu, profesoru kanonskog prava na Teološkom studiju FTI-a, afiliranom Gregorijani, čestitamo i želimo da se i po ovom *Zakoniku*, koji glasno govori o potpu-

noj ravnopravnosti obaju obreda u zajedničkoj nam Crkvi, s braćom grkokatolicima i oni s nama još više zbližujemo. A to uvijek sve više i više naše duhovno objedinjavanje u istoj nam majci Crkvi, neka bude slikom i uzorom našem objedinjavanju u različitosti na razini našega naroda, u čemu bi trebali prednjačiti naši katolici laici, koji, eto, žive skupa s grkokatolicima kao jedno mistično Tijelo, kao jedan Krist, kao jedna Crkva. Dalmatinac neće nikada biti Slavonac, ali Dalmatinac i Slavonac su uvijek samo jedno: Hrvat.

Prijevod je vrlo pouzdan, jezično – pravno dotjeran.

Rudolf Brajičić

Richard Ingardia (uredio), *Thomas Aquinas: International Bibliography 1977–1990.*, Bowling Green, Philosophy Documentation Center, 1993., str. 492.

Američko državno sveučilište Bowling Green (Bowling Green State University) je 1966. godine osnovalo svoj Centar za filozofsku dokumentaciju (*Philosophy Documentation Center*). Taj je Centar postao jedno od vodećih svjetskih središta za područje filozofske bibliografije. Od 1967. godine izdaju tromjesečni časopis *The Philosopher's Index* koji donosi pregled filozofskih članaka iz nekoliko stotina časopisa (mnoge od njih sa sažetkom), pregled novih filozofskih knjiga i prikaza knjiga po stručnim časopisima. Među časopisima čiji se članci navode u pregledu su i hrvatska *Filozofska istraživanja*. *The Philosopher's Index* izlazi i u godišnjem kumulativnom izdanju, a postoji također i potpuno izdanje na CD-ROM koje se stalno ažurira.

Centar sada izdaje i šest drugih filozofskih časopisa (*Teaching Philosophy*, *Journal of Philosophical Research*, *American Philosophical Quarterly*, *His-*

tory of Philosophy Quarterly, *Public Affairs Quarterly* i *Business Ethics Quarterly*). Svake druge godine izdaje i filozofske imenike, jedan za SAD i Kanadu (*Directory of American Philosophers*), a drugi za ostali svijet (*International Directory of Philosophy and Philosophers*). Ti imenici sadrže podatke o sveučilištima na kojima se može studirati filozofiju, o filozofima koji na njima predaju i njihovim užim specijalnostima, o filozofskim institutima, centrima i društvima, te o filozofskim časopisima i izdavačima filozofskih knjiga.

Centar se bavi i izdavanjem računarskog softwarea za nastavu filozofije (naročito logike), a objavio je i vodič kroz filozofske izvore dostupne preko Interneta. On izdaje i niz tematskih filozofskih bibliografija u knjigama. Te bibliografije su većinom posvećene pojedinim filozofima (kao što su, među ostalim, Alfred North Whitehead, Edmund Husserl, Jean Paul Sartre, Martin Heidegger, Henri Bergson), iako ima i onih koje su drukčije tematski određene (primjerice, *Filozofske knjige 1982–1986*, *Žene filozofi*, *Analitička filozofija religije*, itd.).

U tom nizu izdana je i ova bibliografija posvećena filozofiji sv. Tome Akvinskog. Ona se ograničuje na razdoblje od 1977. do 1990. godine. Urednik Richard Ingardia piše u predgovoru da se započelo od 1977. godine zato što je prethodno razdoblje već obrađeno u dvjema velikim bibliografijama na engleskom jeziku, koje zajedno obuhvaćaju 8.953 naslova (str. 1). On ističe da su korišteni podaci ne samo iz spomenutog časopisa *The Philosopher's Index* i iz druga dva ključna bibliografska časopisa, tromjesečnika *Repertoire bibliographique de la philosophie* (koji izdaje Katoličko sveučilište u Louvainu, u Belgiji) i godišnjaka *Rassegna di letteratura tomistica* (koji izdaju domini-

kanci u Napulju, u Italiji), nego i iz mnogih drugih (str. 4).

Bibliografija sadrži ukupno 4.224 bibliografske jedinice! Urednik u predgovoru tumači da se djelo ograničuje samo na filozofske tekstove, pa zato namjerno ispušta sasvim teološke i druge nefilozofske tekstove (str. 1). Da su uključena baš sva djela vezana za sv. Tomu, kako Ingardia izričito kaže, ukupan broj bi se gotovo udvostručio (str. 1). Urednik je svjestan da u samog sv. Tome i u literaturi o njemu ima mnogo filozofskih analiza u teološkom kontekstu. On to slikovito kaže ovako: »Akvinčeva filozofija se ne može jednostavno izvaditi iz njegovih teoloških djela na način kao što bi zubar izvadio zub« (str. 3). Zato ova knjiga uključuje i teološka djela koja sadrže važne filozofske analize (str. 2).

Bibliografija je podijeljena na tri dijela. Prvi dio donosi podatke o izdanjima djela sv. Tome na latinskom jeziku i u prijevodima (među ostalim i na japanskom jeziku!). Drugi dio donosi podatke o sekundarnoj literaturi, najprije o knjigama, zatim o člancima u časopisima i zbornicima. Za knjige se donosi i popis recenzija po stručnim časopisima. Za mnoge članke, pa i za neke knjige, donosi se i sažetak, kojeg su najčešće pisali sami autori. Treći dio donosi podatke o neobjavljenim tekstovima i dizertacijama (obranjenim većim dijelom, premda ne isključivo, na američkim sveučilištima). Urednik je svjestan da ovaj treći dio ima najviše praznina. Međutim, on sadrži i informacije koje su najteže dostupne.

U svakom dijelu bibliografske jedinice su svrstane po jezicima na kojima su napisane. Upravo tu ima najviše pogrešaka, na dosta mjesta su zamijenjeni srodni jezici. Tako su na više mjesta talijanski tekstovi svrstani kao španjolski, i obratno. Ima i slučajeva da je

holandski tekst svrstan kao njemački, latinski kao talijanski, hrvatski kao poljski... Sa ovakvim greškama treba računati kad se koristi ova knjiga. Izdavač je poduzeo nešto što Amerikanci rijetko čine – sastaviti bibliografiju tekstova pisanih na raznim jezicima, a ne samo na engleskom. Zbog toga se susreo s problemom nedostatka odgovarajućeg kadra. Kad su pogreške uočene, nastojalo se što više ih otkloniti – zato je izdavanje knjige kasnilo skoro godinu dana u odnosu prema najavljenom terminu. Izlazak iz tiska bio je najavljen za travanj 1993., a tiskana je tek početkom 1994. godine (iako na njoj piše da je izdana 1993.).

Na kraju knjige je šest indeksa koji omogućuju brzo nalaženje potrebnih informacija. Najvažnija su tri: jedan po imenima autora, drugi po imenima unutar naslova i treći po ključnim riječima. Postoji još i indeks autora recenzija knjiga po časopisima, te indeksi latinskih naslova knjiga (uglavnom naslova djela sv. Tome) i latinskih pojmova i izraza. I u indeksima se nađe pogreška (ne mogu sve riješiti sama računala!). Među »biserima« se ističe »Ispirarsi Ancora« u indeksu imena unutar naslova (str. 401).

Što se može zapaziti kad se prelista ta knjiga? Prvo, očito je da filozofija sv. Tome izaziva vrlo živo i stvarno zanimanje i u ovo doba kad se mnogima čini da joj je poslije Koncila nastupio »konačan« sumrak. Opseg i sadržaj ove bibliografije to vrlo dokumentirano potvrđuju. To se zanimanje ne ograničuje samo na crkvene krugove – pa ni ovu knjigu, kao ni mnoge druge, nije izdao katolički izdavač. Reklamirajući knjigu izdavač je isticao riječi iz predgovora da je ona »nužno oruđe za one koji su zainteresirani za tomističku filozofiju i njezin razvoj u budućnosti« (str. 5 – istaknuo I.Z.). Sv. Toma sa svojom

filozofijom nije naglašeno prisutan samo na jednom jezičnom području, nego na svim većim jezicima. Odakle u javnosti pogrešan dojam da je već »pokopan«? Vjerojatno otuda što sredstva priopćavanja i tzv. »duh vremena« daju sasvim različitu sliku od stručnih časopisa.

Koja je tematika najviše prisutna u ovoj bibliografiji? Čini se da je na prvom mjestu *metafizika*. Kao ni sv. Toma, ni metafizika se ne da »pokopati«, unatoč brojnim i upornim nastojanjima! Treba, međutim, primijetiti da nijedna filozofska disciplina nije zapostavljena. U znatnoj mjeri je prisutna i spoznajna i antropološka problematika. Možda bi se moglo reći da bi etika mogla i trebala biti više zastupljena. Mnoge će vjerojatno začuditi zapažanje da je, čini se, najmanje prisutna ona disciplina koja se često upravo najviše vezuje uz sv. Tomu – teodiceja ili naravna teologija.

Tko je autor najvećeg broja navedenih tekstova? To je Joseph Owens, dugogodišnji profesor na Papinskom institutu za srednjovjekovne studije (*Pontifical Institute of Mediaeval Studies*) u Torontu, u Kanadi. Čak 68 njegovih tekstova je navedeno u ovoj bibliografiji (8 knjiga i 60 članaka). Po broju naslova na drugom je mjestu Léon J. Elders (53 naslova), a on se ističe i time što je objavljivao na više različitih jezika. Zatim slijede Ralph McInery (38 naslova), John F. Wippel (35 naslova), Octavio Nicolás Derisi (34 naslova) itd.

Koji autor svojim knjigama pobuđuje najveću pozornost i najveći odjek? To je Alasdair MacIntyre, profesor na sveučilištu Notre Dame u SAD. Za jednu njegovu knjigu (*After Virtue*) navedeno je čak 37 recenzija po stručnim časopisima, za drugu 20, itd. Treba pripomenuti da je njegova najvažnija knjiga *Three Rival Versions of Moral Enquiry* objavljena na kraju razdoblja koje

holandski tekst svrstan kao njemački, latinski kao talijanski, hrvatski kao poljski... Sa ovakvim greškama treba računati kad se koristi ova knjiga. Izdavač je poduzeo nešto što Amerikanci rijetko čine – sastaviti bibliografiju tekstova pisanih na raznim jezicima, a ne samo na engleskom. Zbog toga se susreo s problemom nedostatka odgovarajućeg kadra. Kad su pogreške uočene, nastojalo se što više ih otkloniti – zato je izdavanje knjige kasnilo skoro godinu dana u odnosu prema najavljenom terminu. Izlazak iz tiska bio je najavljen za travanj 1993., a tiskana je tek početkom 1994. godine (iako na njoj piše da je izdana 1993.).

Na kraju knjige je šest indeksa koji omogućuju brzo nalaženje potrebnih informacija. Najvažnija su tri: jedan po imenima autora, drugi po imenima unutar naslova i treći po ključnim riječima. Postoji još i indeks autora recenzija knjiga po časopisima, te indeksi latinskih naslova knjiga (uglavnom naslova djela sv. Tome) i latinskih pojmova i izraza. I u indeksima se nađe pogreška (ne mogu sve riješiti sama računala!). Među »biserima« se ističe »Ispirarsi Ancora« u indeksu imena unutar naslova (str. 401).

Što se može zapaziti kad se prelista ta knjiga? Prvo, očito je da filozofija sv. Tome izaziva vrlo živo i stvarno zanimanje i u ovo doba kad se mnogima čini da joj je poslije Koncila nastupio »konačan« sumrak. Opseg i sadržaj ove bibliografije to vrlo dokumentirano potvrđuju. To se zanimanje ne ograničuje samo na crkvene krugove – pa ni ovu knjigu, kao ni mnoge druge, nije izdao katolički izdavač. Reklamirajući knjigu izdavač je isticao riječi iz predgovora da je ona »nužno oruđe za one koji su zainteresirani za tomističku filozofiju i njezin razvoj u budućnosti« (str. 5 – istaknuo I.Z.). Sv. Toma sa svojom

filozofijom nije naglašeno prisutan samo na jednom jezičnom području, nego na svim većim jezicima. Odakle u javnosti pogrešan dojam da je već »pokopan«? Vjerojatno otuda što sredstva priopćavanja i tzv. »duh vremena« daju sasvim različitu sliku od stručnih časopisa.

Koja je tematika najviše prisutna u ovoj bibliografiji? Čini se da je na prvom mjestu *metafizika*. Kao ni sv. Toma, ni metafizika se ne da »pokopati«, unatoč brojnim i upornim nastojanjima! Treba, međutim, primijetiti da nijedna filozofska disciplina nije zapostavljena. U znatnoj mjeri je prisutna i spoznajna i antropološka problematika. Možda bi se moglo reći da bi etika mogla i trebala biti više zastupljena. Mnoge će vjerojatno začuditi zapažanje da je, čini se, najmanje prisutna ona disciplina koja se često upravo najviše vezuje uz sv. Tomu – teodiceja ili naravna teologija.

Tko je autor najvećeg broja navedenih tekstova? To je Joseph Owens, dugogodišnji profesor na Papinskom institutu za srednjovjekovne studije (*Pontifical Institute of Mediaeval Studies*) u Torontu, u Kanadi. Čak 68 njegovih tekstova je navedeno u ovoj bibliografiji (8 knjiga i 60 članaka). Po broju naslova na drugom je mjestu Léon J. Elders (53 naslova), a on se ističe i time što je objavljivao na više različitih jezika. Zatim slijede Ralph McNery (38 naslova), John F. Wippel (35 naslova), Octavio Nicolás Derisi (34 naslova) itd.

Koji autor svojim knjigama pobuđuje najveću pozornost i najveći odjek? To je Alasdair MacIntyre, profesor na sveučilištu Notre Dame u SAD. Za jednu njegovu knjigu (*After Virtue*) navedeno je čak 37 recenzija po stručnim časopisima, za drugu 20, itd. Treba pripomenuti da je njegova najvažnija knjiga *Three Rival Versions of Moral Enquiry* objavljena na kraju razdoblja koje

obrađuje ova bibliografija (1990. godine), pa nisu navedene njezine recenzije u časopisima. I druga njegova, mala ali važna, knjiga *First Principles, Final Ends and Contemporary Philosophical Issues* objavljena je iste godine, pa je s njom isti slučaj.

O kojem filozofu se u svezi sa sv. Tomom i tomizmom najviše piše? Na prvom mjestu je, naravno, Aristotel (74 naslova), a slijedi Jacques Maritain (41 naslov). Među starijima se ističu još Albert Veliki i Majmonid, a među filozofima ovog stoljeća Heidegger i Etienne Gilson. Među onim filozofima koji su bili još živi u razdoblju koje obrađuje ova knjiga, više je studija – i knjiga i članaka – posvećeno Corneliju Fabru (umro je 4. svibnja 1995. godine).

Ima li Hrvata u ovoj bibliografiji? Samo su trojica: Tomo Vereš OP, Miljenko Belić SJ i Vladimir Merćep. Najbrojnije su zastupljeni radovi Tome Vereša. Navodi se njegova knjiga *Iskonski mislilac*, te četiri njegova članka. Jedan od tih članaka je objavljen u Hrvatskoj (»Beogradski dijalog o Tomi Akvinskom«, *Obnovljeni život* 37 – 1982), a tri su objavljena u inozemstvu. Navode se i dva članka Miljenka Belića, oba objavljena u međunarodnim zbornicima, te jedan članak Vladimira Merćepa objavljen u Hrvatskoj (»Razlozi tomizma«, *Obnovljeni život* 36 – 1981).

U bibliografiji se navode i neki članci stranih autora objavljeni u hrvatskim časopisima. Osim već spomenuta dva članka hrvatskih autora, iz *Obnovljenog života* navode se i po jedan članak Waltraud Herbstrith (»Edith Stein i Toma Akvinski«, *Obnovljeni život* 35 – 1980) i Marcela Redinga (»Toma Akvinski i Karl Marx«, *Obnovljeni život* 32 – 1977). Iz *Filozofskih istraživanja* navodi se jedan članak Wolfganga L. Gombocza (»Filozofija jezika u doba skolastike«, *Filozofska istraživanja* 30 – 1989). Međutim, svi navedeni članci

iz naših časopisa (i oni naših i oni stranih autora) svrstani su kao članci na – poljskom jeziku!

Ova je knjiga zaista vrlo koristan vodič kroz literaturu o filozofiji sv. Tome. Sadrži sakupljene podatke do kojih je inače teško doći. Na primjer, ako nas zanima je li itko pisao o odnosu filozofije sv. Tome i Karla Poppera, pogledat ćemo u indeks imena koja se spominju unutar naslova, pod natuknicu »Popper«. Ona će nas uputiti na podatak da postoji neobjavljena disertacija pod naslovom *Objectivity: Thomas Aquinas and Karl Popper* koju je David Gregory Broderick obranio 1984. godine na Boston Collegeu u SAD.

U zaključku možemo reći da bi bila šteta da se ova knjiga ne nađe i u hrvatskim knjižnicama. U njima često najviše nema baš takvih knjiga koje donose informacije o tome gdje se mogu naći informacije o određenoj temi. Cijena od 57 dolara ne bi trebala biti zaprekom ni za zainteresirane pojedince, a još manje za ustanove. Nedostaci ove bibliografije (a bez nedostataka nije nijedno ljudsko djelo) nadmoćno su zasjenjeni njezinim vrlinama.

Ivan Zelić

Mila s. Bernardina CRNOGORAC, *Vrijeme i ja*, Naša ognjišta, Tomislavgrad – Omiš 1997., str 376.

To je djelo ugledalo svjetlo dana u oči blagdani Svih svetih 1997. godine. Knjiga sadrži drame s aktualnim temama obiteljskog i mladeškog života i recitale za razna vremena liturgijske godine.

Ako je življenje ljudskog života bez istinskog sadržaja i pravih vrednota – pustinja, onda je ponuda i putokaz do istinskog sadržaja i pravih vrednota ve-